

Тетяна Дубас,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: tdubas@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1690-8297>

НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НБУВ: РОЗВИТОК НАПРЯМІВ, ВИДІВ ТА ЖАНРІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ (1991–2019)

У статті досліджено основні тенденції змін у науково-видавничій діяльності Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, формування нової структури видавничої діяльності, нових напрямів, видів та форм наукових видань, технологій підготовки видань, виникнення сучасної електронної видавничої справи, що безпосередньо вплинуло на реалізацію нових аспектів науково-дослідної, науково-інформаційної та інформаційно-аналітичної функції бібліотек.

Ключові слова: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, науково-видавнича діяльність, монографічні видання НБУВ, серійні видання, науково-бібліографічні покажчики.

У 90-х роках ХХ ст. відбувалося формування нових наукових напрямів, спрямованих на підвищення наукового та загальнонаціонального статусу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України (НБУВ), реалізації її науково-дослідної функції та активного впливу на соціокультурну сферу України, розробки нових механізмів впровадження наукових результатів у суспільну практику. Це передусім удосконалення історико-книгознавчих досліджень документальної спадщини України, теоретичних та практичних розробок наукових досліджень у галузі бібліотекознавства, документознавства, книгознавства, бібліографознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформології. Бібліотека вдосконалює видання фундаментальних наукових праць у галузі національної бібліографії, історії книги, бібліотечної справи, розвиває інформаційно-аналітичний напрям діяльності [1].

Особливістю науково-видавничої продукції Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в період незалежності України є підвищення

якості і дієвості наукових результатів у сегменті дослідницької діяльності та розвитку інформаційно-аналітичної роботи, пов'язаної з аналізом і організацією використання інформаційних ресурсів. НБУВ організувала свою науково-дослідну та науково-практичну діяльність відповідно до напрямів:

- розвиток національної бібліографії;
- вивчення, збереження та видання української історико-культурної спадщини і нові технології збереження, консервації та реставрації бібліотечних фондів;
- формування і використання науково-інформаційних ресурсів. Інформатизація наукових бібліотек [2];
- як академічний науковий центр організувала розвиток науково-дослідної роботи у сфері національної інформатизації та вдосконалення бібліотечної діяльності в цьому загальнодержавному процесі.

В останні десятиріччя науково-видавнича діяльність НБУВ надзвичайно зросла, відповідно до запитів нових категорій бібліотечних користувачів, особливо тих, предметом інтересу яких є електронні інформаційні ресурси, основні наукові видання цього періоду за короткий термін забезпечили статус головної наукової та національної бібліотеки України.

Метою дослідження є аналіз нових напрямів, видів та форм наукових видань, технологій підготовки видань впродовж років незалежності України, формування нової структури видавничої діяльності.

Розглядаючи процес оновлення цієї тематики, професор К. Ніконова зазначала, що в сучасних умовах розвиток видавничої діяльності бібліотек набуває зростаючого значення як для самих бібліотек, так і для *соціального інституту видавничої діяльності в цілому*. При цьому вона підкреслює, що видавнича діяльність бібліотеки вдосконалює її традиційні функції, розширює та розвиває професійні комунікації – наукові, методичні, інформаційні, сприяє популяризації суспільно значущих видань. У цілому розвиток видавничої діяльності бібліотеки відображає загальну тенденцію зростання *ролі видавничої діяльності як прояву важливого напрямку діяльності даного соціального інституту* у зв'язку із зростанням інформаційної активності сучасного соціуму [3].

Про видавничі здобутки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського за основними проблемно-тематичними напрямами досліджень наголошували доктор наук із соціальних комунікацій О. Воскобойнікова-Гузева та доктор історичних наук, професор Г. Ковальчук, які відзначили серед усього розмаїття видавничої продукції НБУВ «кілька основних тема-

тичних напрямів: роботи, присвячені історії НАН України та видатним ученим; колективні та індивідуальні монографії, які висвітлюють актуальні проблеми розвитку національних інформаційних ресурсів, бібліотекознавства, книгознавства і соціальних комунікацій, біографістики та бібліографознавства; дослідження історико-культурних фондів; науково-інформаційні та біобібліографічні видання» [4].

Розвиток національної бібліографії було покладено на Інститут української книги під керівництвом академіка НАН України П. Тронька та доктора історичних наук В. Омельчука. На підрозділи інституту було покладено розробку концептуальних засад бібліографічного напрямку, що охоплював спеціалізовані відділи національної бібліографії, стародруків та рідкісних видань, нотних та картографічних видань, видань образотворчого мистецтва, газетного фонду тощо. Науковий опис видань, що передбачає цілісні наукові дослідження книжкових пам'яток та унікальних бібліотечних фондів, формування наукових каталогів, бібліографічних показників та довідників, став основним змістом діяльності інституту.

Почалися заповнення інформаційних прогалів у бібліографічній ретроспекції, зокрема стародруків, нотних і картографічних видань, видань образотворчого мистецтва; створенні каталогів зарубіжної україніки, газетних фондів, україномовної книги тощо. Було уточнено на всеукраїнських наукових дискусіях ряд змістових орієнтирів, викристалізувалася теорія та методологія національної бібліографії, було збагачено репертуар української книги, обсяги та зміст наповнення національної бібліографії, шляхи координації наукових бібліотек, зокрема НБУВ та ЛНБ ім. В. Стефаника. Таким чином розвивалося *створення національної бібліографії України та ретроспективного бібліографічного репертуару української книги*, ретроспективної національної бібліографії, *«бібліографічної україніки»* тощо [5, 6].

У цей період сформувалися серія науково-бібліографічних видань «Національна бібліографія України» під керівництвом академіка О. Онищенка та завідувача відділу національної бібліографії доктора історичних наук В. Омельчука. До її складу увійшли фундаментальні науково-бібліографічні показники: «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1798–1916», у 3 томах, підготовлена великим колективом відділу національної бібліографії (1999–2003), та «Книга в Україні. 1861–1917: Матеріали до репертуару української книги» в 19 томах (1996–2017), підготовлена багаторічною діяльністю С. Петрова.

У концепцію джерел з української національної бібліографії було включено й видання «Джерела українознавства: вип. 1–2. Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань» (1996–1998) та Міжнародний зведений каталог-репертуар української книги, 1798–1923: Науково-бібліографічне видання: у 3 т. Методичні засади змісту та бібліографічного опису видань, наукового апарату були розроблені В. Омельчуком, І. Бойченко, Л. Новосоловою С. Петровим та іншими бібліографами бібліотеки. Уперше в історії української науки та культури було створено фундаментальні засади національної бібліографії України.

Традиційним видом науково-бібліографічної діяльності була підготовка «Шевченкіани» у фондах НБУВ, зокрема у 2018 р. вийшов покажчик «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія бібліографії видань творів Т. Г. Шевченка та літератури про нього» [авт. кол.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, С. А. Дзюбич, Л. В. Лісовська, Л. С. Новосолова, О. О. Фіклістова (2018)], а також «Музична Шевченкіана у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [Л. Г. Руденко, наук, Л. В. Івченко, Руденко та ін. (2019)].

Л. Беляєва та І. Войченко підготували наукове книгознавче та бібліографознавче дослідження «Кобзар» Т. Г. Шевченка у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: книгознавче та бібліографічне дослідження» (2015), а також «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014» [авт. кол.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, І. Д. Войченко, Т. Б. Корольова, Л. С. Новосолова, О. О. Фіклістова (2014)].

Бібліографічний репертуар газет був представлений у серії «Газети України», який починається з 2004 р. Розпочато серію фундаментальних *покажчиків газет* за хронологічним принципом. Методичні засади підготовки таких видань обговорювалися авторським колективом учених та членами РВР НБУВ, затверджувалися методики їхньої підготовки. Так, основу методичних засад публікацій наукових покажчиків газет розроблено Т. Борисенко, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, Н. Самохіною та ін. Перший випуск серії – «Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Каталог: У 2 ч.» (2004–2019) [7].

Під керівництвом завідділу періодики О. Вакульчук упорядники О. Залізнюк, І. Швець, Л. Білименко, С. Трашкова підготували каталог «Київські газети 1941–1991 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2017). О. Залізнюк, Л. Білименко

Н. Криворучко, С. Дригайло брали участь у підготовці каталогу «Українські газети 1898–2015», що виходили за межами України (з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) (2018).

Серія «Джерела української біографістики», започаткована Інститутом біографічних досліджень, почала виходити під керівництвом директора інституту В. Попика з 2004 р., зокрема «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали до бібліографії» (Сер. XIX–XX ст.), вип. 1–4, опрацьований укладачами Т. Куриленко, Н. Мельник, О. Яценком, Ю. Вернік, Т. Котляровою, Н. Любовець, В. Патик, Н. Філіпповою, які розробляли методичні засади підготовки цього видання для кожного тому. До цієї серії можна додати видання: Ляшко С. М. Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук / підготовка до видання документів, упорядкування, текстологія, наукові розділи, коментар, додатки (2018). Попик В. І., Бугаєва О. В., Гончаренко М. І., Горбик В. О., Даниленко В. М., Зінченко Ю. І., Кім Н. А. Реєстр імен українського біографічного словника: літери А–Б, 2008 (Реєстр Українського біографічного словника; вип.1).

З початком 2000-х років пішла щорічна серія «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України: науково-інформаційний систематичний показчик», до якого долучилися Н. Стрішенець, Р. Красій, Н. Малолетова, О. Полякова (уклад.) (надходження 2005–2018 рр.). Іншим виданням цієї серії став науково-інформаційний показчик «Енциклопедичні, довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і бібліотек науково-дослідних установ НАН України: науково-інформаційний систематичний показчик (надходження 2003–2005 рр.)», уклад.: О. Б. Вихристюк, О. С. Гур'янова, Р. Л. Красій, Н. І. Малолетова (2006). Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2017 році: бібліографічний показчик (уклад.: Л. А. Пестрецова, І. О. Шульга, С. Ю. Брянцева, О. Ю. Кірданова, В. С. Кабкова, М. Ю. Кузнецова, І. М. Смелік).

Унікальною стала серія збірників публікацій документів і матеріалів «Історія Національної академії наук України» (що виходить з 1993 р. і до сьогодні) – джерелознавче, археографічне, документознавче дослідження науково-інформаційних ресурсів з історії і діяльності НАН України з часу заснування Академії наук у 1918 р. Очолує розвиток теми та видання

серії академік НАН України (до 2013 р. – генеральний директор НБУВ) О. Онищенко. Перші чотири три випуски, що представляли документи 1918–1923 рр., вийшли за участю Інституту української археографії НАН України в 1993–2002 рр.

Ці публікації залучали до наукового обігу велику кількість документів, які не були в попередні роки оприлюднені, та висвітлювали справжню історію заснування Української (Всеукраїнської) академії наук. Надалі серія розкривала в хронологічному порядку історію академії у документах і матеріалах, підготовлену колективом Інституту архівознавства НБУВ, за участю як керівників інституту, так і майже всіх наукових працівників. Сьогодні видано низку видань до 1960-х років.

Інститути архівознавства та рукопису НБУВ видали також й путівники по архівних фондах учених НАН України, що зберігаються в їхніх фондах, зокрема «Видатні вчені Національної академії наук України: особові архівні та рукописні фонди академіків та членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (1918–1998): путівник» (1998) та «Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: путівник» (2017). Великий за обсягом документальний матеріал за період 1918–2018 рр. представлений у документальних публікаціях, присвячених 100-літньому ювілею НАН України в 3-х книгах, 4-х частинах, підготовлений Інститутом архівознавства: Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали / упоряд.: О. С. Онищенко (наук. кер. проекту), Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко та ін. (2018).

Науковці НБУВ спільно з фахівцями інших установ НАН України активно долучилися до підготовки у 2008 р. до 90-річчя від дня заснування Академії фундаментальної колективної монографії «Національна академія наук України. 1918–2008» (укр., рос., англ. мовами, голов. ред. академік НАН України Б. Патон); біобібліографічного покажчика «Борис Євгенович Патон» (спільно з Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона); бібліографічних покажчиків «Видання Секції суспільних та гуманітарних наук НАН України 2003–2008 рр.» тощо.

У 2007 р. виходить друком видання «Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір» (2007); ґрунтовний довідник «Академії наук країн Європи»: у 2 кн., підготовлений великим колективом Інституту архівознавства [О. С. Онищенко (керівник) та ін., 2012]. Окремою фундаментальною низкою серійних видань є «Вернадськіана» – бібліографічні покажчики,

монографії та публікації наукових праць великого вченого до ювілейних дат. У 1994 р. вийшла публікація «В. І. Вернадський: Дневники. 1917–1921: в 2 т. (С. Киржаєв, М. Сорокіна, В. Неаполитанская, О. Мамелов, 1994, 1997).

Відділ національної бібліографії видав два персональних бібліографічних покажчика «В. І. Вернадський. Вчений. Мислитель. Громадянин. Праці вченого та література про нього з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: бібліогр. покажч. (2003) та «Бібліографія праць В. І. Вернадського. Література про життя та діяльність (2012), видана під егідою Комісії НАН України з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, Інституту історії України НАН України в серії «Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського»; т. 10).

Серія «Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського» готувалася до 150-річного ювілею вченого. Інститут архівознавства та Інститут рукопису НБУВ взяли на себе підготовку томів публікацій документів «Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1, Кн. 1: Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність в Україні (1918–1921)»; Т. 1, Кн. 2: Володимир Іванович Вернадський. Вибрані праці (2012), а також «Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими» у двох книгах, трьох частинах спільно з Комісією НАН України з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, Інститутом історії України, Архівом РАН; редкол.: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова), В. А. Смолій, В. Ю. Афіані [та ін.]; уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв та ін.

Колектив продовжив видання листування В. І. Вернадського й надалі: у 2018 та 2019 р. вийшло ще два томи, присвячені 100-річному ювілею НАН України: В. І. Вернадський і Україна: листування. Кн. 1–2 (авт. та упоряд.: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко та ін. вчені, у тому числі Інституту історії України НАН України; редкол.: А. Г. Загородній (голова), О. С. Онищенко (заст. голови), у тому числі «Офіційне. Родинне» (2019). Величезні за обсягом публікації документів створили повну джерельну базу подальшого вивчення життя та діяльності В. І. Вернадського – засновника НАН України та НБУВ.

Видання «Вернадськіани» стало взірцем підготовки археографічних публікацій. Великий авторський колектив досвідчених фахівців не лише підготував значну кількість документів, творів та листування вченого, а й супроводив це ґрунтовними дослідженнями, коментарями, довідковим апаратом. У повній мірі це видання відображає вимоги Держстандарту – публікації історичних документів із розгалуженим науково-довідко-

вим апаратом (науково-дослідний, пояснювальний текст, коментар, різноманітні покажчики) [8].

Монографічна та бібліографічна *серія «Історія бібліотечної справи в Україні»* була започаткована виданнями монографій «Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», починаючи від 1998 р. (автори перших трьох томів Л. Дубровіна, О. Онищенко, 1998, 2003, 2008), що висвітлюють всю історію діяльності Національної бібліотеки у 1918–1991 рр., формування її фондів і каталогів, організацію роботи з різних напрямів, досягнення, розвиток наукових напрямів тощо.

Останнім часом до 100-річчя НБУВ вийшли декілька томів – «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у перше десятиліття незалежності України (1991–2002)» (2019), яку підготував великий колектив провідних учених НБУВ, «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018)» (В. М. Горвий, Ю. М. Половинчак, К. В. Лобузінатаін. [2019]); «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: збереження, консервація та реставрація бібліотечних фондів в Україні (1992–2018)» (Л. В. Муха, Л. П. Затока, Л. М. Куява [2019]).

Серед праць – дослідження історії бібліотечної справи в Україні у ХХ ст.: основним тенденціям розвитку бібліотечної справи й долі українських бібліотек присвячено монографію вищеназваних авторів «Бібліотечна справа в Україні в ХХ ст.» (Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко [2009]).

Новим явищем у цій серії стали підготовлені зацікавленими установами комплексні видання, що поєднували дослідження, анотований покажчик документів та їх публікацію, зокрема «Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941–1943): Дослідження. Анотований покажчик. Публікації документів» (автори Л. А. Дубровіна, Н. І. Малолетова) (2004), разом з Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, ЦДАВО України).

Повний покажчик наукових праць НБУВ за період її існування представлено в науково-бібліографічних покажчиках «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (1993–2003 рр.): наук.-бібліогр. покажч. видань б-ки та літ. про її діяльність» (уклад. Н. М. Погребецька) (2005) та «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: видання бібліотеки та література про її діяльність (2004–2018 рр.): наук.-бібліогр. покажч.» (С. А. Дзюбич, І. Г. Лиханова; за участю О. В. Давидович, С. О. Денисової, Е. П. Євженко; бібліогр. ред. Л. С. Новосолової [2018]).

Значного розвитку набула *серія «З історії музичної спадщини України»*. НБУВ зберігає значну музичну архівну та книжкову спадщину, яка

представляє як особистостей, так і фонди товариств, спеціалізованих видавництв. Питання розкриття цих фондів вирішували Інститут рукопису та музичний відділ НБУВ (відділ нотних видань), Інститут біографічних досліджень. Уся ця спадщина була практично маловідомою для дослідників музичної спадщини.

Так, спільно з Національною музичною академією України ім. П. І. Чайковського НБУВ видала два наукові каталоги – Болгарський наспів в рукописних книгах 17–18 ст. (Л. Дубровіна, Л. Корній) та науковий каталог цінного архіву Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича, вийшов у 1999 р., де були атрибутовані та описані духовні та світські твори, складений Л. Корній, Е. Клименко. Біографічний словник «Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931)» був виданий О. Бугаєвою у 2015 р. Декілька наукових *каталогів нотних видань* з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського підготували Л. Івченко та О. Вакульчук.

Серія образотворчих видань з фондів НБУВ представлена каталогами Фоменко Д., Цинковська І., Юхимець Г. «Аркушеві образотворчі видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1904–1923): бібліогр. покажч.» (2002); «Український друкований плакат», у тому числі кіноплакат, за період 1947–1994, підготовлені співробітниками образотворчого відділу, зокрема Т. Галькевич, Л. Гутник, О. Донець; Графіка Георгія Сергеева з фондів НБУВ: каталог колекції (Л. М. Гутник, І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець, 1997).

Значний обсяг отримали *публікації пам'яток та документів із фондів НБУВ*. Характерною особливістю є спільна участь у підготовці видань спеціалістів різних академічних установ. У 90-х роках одним з постійних учасників був Інститут української археографії та інші установи. Здійснювалася публікація джерел та пам'яток рукописної і книжкової спадщини разом з іншими науковими та освітніми установами.

Окремий напрям – наукові каталоги рукописних, стародруків, рідкісних та цінних видань. Так уперше вийшли друком фундаментальні каталоги рукописних книг, що супроводжувалися кодикологічним дослідженням: декілька каталогів слов'янської кириличної рукописної книги XII–XV ст. Гнатенко Л. А. «Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів НБУВ. Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом» (2012); Гнатенко Л. А. «Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст.» (2007); Іванова О. А. «Кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів НБУВ: Історико-кодикологічне дослідження. Альбом філіграней» (2016) та ін.

Значним напрямом стало видання каталогів, що супроводжуються ґрунтовною розробкою біографій вчених. Видання довідково-бібліографічного відділу мали тематичний характер. Бібліотечна діяльність була в центрі уваги під час підготовки *довідників*. Видавалися термінологічні та біографічні словники; реферативні огляди; біобібліографія вчених; науково-методичні видання в галузі наукового опису рукописів, стародруків, рідкісних видань. Центр консервації та реставрації вводить у суспільний обіг науково-методичні документи в галузі *збереження фондів*. Інститут бібліотекознавства концентрувався на підготовці науково-методичних питань у галузі забезпечення мережі бібліотек НАН України: щорічні науково-методичні *серійні видання*, науково-методичні видання для архівних підрозділів установ НАН України. Розвиток інформатизації викликав створення відповідних рекомендацій та інструкцій, зокрема «Методика індексування інформаційних ресурсів (О. О. Сербін, Т. П. Медвідь, С. В. Галицька, 2013); «Карткові каталоги в системі науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: методичний посібник» (Г. А. Кузьменко, Т. П. Медвідь, 2015); Лобузін К. «Корпоративна бібліотечна база знань: науково-методичний посібник» (2016).

Окремим напрямом науково-видавничої діяльності бібліотеки стала також реалізація спільного з НВР проекту «Система наукових електронних видань України «Бібліотека – суспільству» (з 2003 р.), у рамках якого здійснюється формування та розповсюдження на компакт-дисках у вигляді п'яти галузевих серій (природничі і технічні науки; суспільні і гуманітарні; медичні; аграрні науки; бібліотечна справа і науково-інформаційна діяльність) інформаційних ресурсів провідних бібліотек України.

Монографічні видання НБУВ розкривали теоретико-методологічні дослідження напрямів діяльності Бібліотеки. Перш за все, слід виокремити монографії, що створювалися провідними вченими бібліотеки, які *очолили ці напрями і заклали основу для захисту докторських дисертацій*, зокрема: Дубровіна Л. А. «Кодикологія та кодикографія української рукописної книги» (1992); Слободяник М. С. «Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій» (1995); Чижко В. С. «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» (1996); Ковальчук Г. І. «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах» (2004); Горючий В. М. «Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства» (2005); Стрішенець Н. В. «Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект» (2011); Лобузін К. «Технології організації знань

ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» (2012); Гранчак Т. «Бібліотека і політична комунікація» (2012); Попик В. І. «Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (2013); Добко Т. В. «Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.)» (2013); Воскобойнікова-Гузева О. В. «Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація» (2014); Пастушенко О. «Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях незалежної України: соціокомунікаційний аспект» (2016); Закіров М. Б. «Феномен політичної думки російського зарубіжжя в контексті української державної ідентичності» (2016); Половинчак Ю. М. «Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності» (2017); Гнатенко Л. А. «Палеографічно-орфографічна атрибуція української кириличної рукописної книги: уставні та півуставні кодекси кінця XIII – початку XVII ст.» (2016). Значну кількість монографій видано за результатами захисту кандидатських дисертацій, а також з різних напрямів наукової діяльності, які виконувалися за науковими темами.

Ще одним важливим видом продукції стали фахові збірники наукових праць, які публікували дослідження вчених НБУВ та з інших наукових установ, зокрема «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [9], «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика=Biographistica Ukrainica», «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», Український реферативний журнал «Джерело», а також збірники матеріалів до щорічної Міжнародної конференції НБУВ різної проблематики тощо. Матеріали щорічної міжнародної конференції відображали основні актуальні напрями трансформації бібліотечної справи впродовж усього існування Національної бібліотеки.

Отже, у контексті вищезазначеного доходимо висновку, що науково-видавнична діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського відіграє особливу роль в інформаційному житті сучасного наукового суспільства, адже НБУВ є виробником та поширювачем видавничої продукції, що відбиває науковий доробок науковців України. Практичним впровадженням та реалізацією результатів науково-дослідної роботи НБУВ як науково-дослідного інституту та інформаційно-аналітичного центру держави стає видання монографій, авторефератів дисертацій, журналів – інформаційно-аналітичних видань, збірників наукових праць,

довідкових, бібліографічних, науково-інформаційних видань, науково-методичних видань, збірників документів. Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення випуску монографій та довідкових, бібліографічних, науково-інформаційних видань.

Щорічно НБУВ видає значну кількість (до 40 назв) фундаментальних наукових праць у галузі історії культури, національної бібліографії та біобібліографії провідних українських діячів і вчених, рукописної та книжкової спадщини, історії книги і бібліотечної справи в галузі збереження, консервації та реставрації фондів, серію друкованих каталогів і покажчиків спеціалізованих фондів (рукописних, нотних, образотворчих, картографічних видань, вітчизняної та іноземної періодики), стародруків і рідкісних видань, колекцій. Досліджуються матеріали та публікуються видання з історії науки, НАН України, видатних учених.

Сучасний інформаційний простір поповнюють монографічні видання з проблем трансформації бібліотек у сучасні інформаційні центри обслуговування користувачів електронною та друкованою інформацією, розвитку комп'ютерних технологій, різноманітні оглядові науково-інформаційні продукти з аналізом інформаційних масивів, пов'язаних з відображенням актуальних питань політичної та економічної розбудови Української держави. Численні інформаційно-аналітичні бюлетені науково-дослідних підрозділів НБУВ містять матеріали про еволюцію національного інформаційного простору, найбільш суспільно значущі події в житті України, напрями міжнародного співробітництва. Вони розсилаються в середовищі постійних користувачів та відображаються на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій (<http://nbuviar.gov.ua>). Там же відображено і результати спеціального напряму наукових досліджень – наукометричні та бібліометричні дослідження періодики в Україні [10].

Аналізуючи сучасні тенденції науково-видавничої діяльності Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, слід зазначити, що видавнича система зазнає помітної трансформації, створюються умови для представлення наукових видань у міжнародних наукометричних базах, популяризації наукових досліджень. В умовах розвитку електронних технологій на високому рівні здійснюється науково-видавнича діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, поліпшилась якість бібліотечних видань, активно впроваджується підготовка та випуск електронних видань. Жанрово-видова палітра бібліотечних видань широка:

1. Фундаментальні серійні бібліографічні видання.

2. Серія монографій, публікацій джерел, довідників «Історія Національної академії наук України».

3. Монографічна та бібліографічна серія «Історія бібліотечної справи в Україні».

4. Серія «З історії музичної спадщини України».

5. Серія образотворчих видань з фондів НБУВ.

6. Публікація джерел та пам'яток рукописної і книжкової спадщини, що здійснювалася разом з іншими науковими та освітніми установами

7. Наукові каталоги рукописних, стародруків, рідкісних та цінних видань – окремий напрям.

8. Значним напрямом стало видання каталогів, що супроводжуються ґрунтовною розробкою біографій учених.

9. Окремі тематичні довідники, покажчики, довідники, словники.

10. Термінологічні та біографічні словники.

11. Реферативні огляди.

12. Біобібліографія вчених.

13. Науково-методичні видання в галузі наукового опису рукописів, стародруків, рідкісних видань.

Щорічно на видавничо-поліграфічній базі НБУВ видаються колективні та індивідуальні монографії, збірники документів і матеріалів, збірники наукових праць, бібліографічні, довідкові, науково-інформаційні видання, науково-методичні видання; журнали: науково-теоретичний та практичний, реферативний, інформаційно-аналітичний. Досвід НБУВ показує, що вектор її науково-видавничої діяльності спрямований на подальший розвиток видавничих процесів, розкриття бібліотечних фондів, впровадження сучасних інформаційних технологій, поліпшення якості наукових видань.

Список бібліографічних посилань

1. Онищенко О. С. Формування науково-дослідних напрямів діяльності ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України. 1991–1995. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у перше десятиліття незалежності України (1991–2002)*. С. 221–222.

2. Онищенко О., Попроцька В. Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1993–1998). *Бібл. вісн.* 1998. № 3. С. 6–13.

3. Никонорова Е. В. Трансформация современной библиотеки: новые возможности для партнерства в издательской деятельности. *Книжная*

індустрія. 2012. № 7, сент. URL: <http://www.bookind.ru/categories/librарy/730/>.2012.

4. Воскобойнікова-Гузєва О. В., Ковальчук Г. І. Науково-видавнича діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: основні напрями останнього п'ятиріччя. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Київ : ВД Академперіодика, 2015. Вип. 11. С. 120–133.

5. Омельчук В. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки. *Бібл. вісн.* 1995. № 5. С. 1–13.

6. Омельчук В. Национальная библиография Украины. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. Киев, 2000. Вып. 1. С. 186–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2000_1_27.

7. Вакульчук О. Розвиток пресознавчих досліджень у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2018. Вип. 8. С. 162–170. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003637>.

8. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 3017–95; чинний від 2016–07–01. (Інформація та документація).

9. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) : [монографія] / В. М. Горovий, В. В. Струнгар, К. В. Лобузiна [та ін.] ; відп. ред. В. М. Горovий ; НАН України, Нац.б-ка України ім. В. І. Вернадського. [Розд.] 1.3. Становлення та розвиток консолідованого інформаційного ресурсу інформаційно-аналітичних структур НБУВ / Т. П. Дубас, В. В. Струнгар, С. 88–123.

10. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : вебсайт. Науково-видавнича діяльність. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4712>.

References

1. Onyshchenko, O. S. Formuvannia naukovо-doslidnykh napriamiv diialnosti TsNB im. V. I. Vernadskoho AN Ukrainy. 1992–1995. [Formation of research activities of the V. I. Vernadsky Central Scientific Library Academy of Sciences of Ukraine. 1992–1995]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho u pershomu desiatylitti nezalezhnosti Ukrainy (1991–2002) – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine in the First Decade of Ukraine's Independence (1991–2002)*. pp. 221–222 [in Ukrainian].

2. Onyshchenko, O., Poprotska, V. (1998). Naukova diialnist Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1993–1998) [Scientific activity of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine (1993–1998)]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 3, pp. 6–13 [in Ukrainian].

3. Nikonorova, E. V. (2012). Transformacija sovremennoj biblioteki: novye vozmozhnosti dlja partnerstva v izdatelskoj dejatel'nosti [Transformation of a modern library: new opportunities for partnership in publishing]. *Knizhnaja industrija – Book Industry*, no. 7, sept. URL: <http://www.bookind.ru/categories/library/730/.2012> [in Russian].

4. Voskoboinikova-Huzieva, O. V., Kovalchuk, H. I. (2015). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: osnovni napriamy ostannoho piatyrichchia [Scientific and publishing activity of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: the main directions of the last five years]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori – Science of Ukraine in the World Information Space*, issue 11, pp. 120–133. Kyiv: VD Akademperiodyka [in Ukrainian].

5. Omelchuk, V. (1995). Natsionalna bibliohrafiia Ukrainy: tendentsii rozvytku, problemy rozrobky [National bibliography of Ukraine: trends of development, problems of elaboration]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 5, pp. 1–13.

6. Omelchuk, V. (2000). Natsionalna bibliografiia Ukrainy [National bibliography of Ukraine]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funkcionirovaniia, tendentsii razvitiia – Libraries of National Academies of Sciences: Problems of Functioning, Tendencies of Development*, issue 1, pp. 186–195. Kiev [in Russian].

7. Vakulchuk, O. (2018). Rozvytok presoznavchkykh doslidzhen u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Development of press studies in the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. *Zbirnyk prats Naukovodoslidnogo instytutu presoznavstva – Collection of Works of the Research Institute of Press Studies*, issue 8, pp. 162–170. URL: <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0003637> [in Ukrainian].

8. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat. Na zaminu DSTU 3017–95; chynnyi vid 2016–07–01 [in Ukrainian].

9. Horovyi, V. M., Strunhar, V. V., Lobuzina, K. V. et al. (2019). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho v nauково-informatsiinomu prostori (2000–2018) [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine in the scientific and information space (2000–2018)]. V. M. Horovyi (Ed.); NAN Ukrainy, Nats.b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. [Section] 1.3. Stanov-

lennia ta rozvytok konsolidovanoho informatsiinoho resursu informatsiino-analitychnykh struktur NBUV / T. P. Dubas, V. V. Strunhar, pp. 88–123 [in Ukrainian].

10. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: vebsait [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: website]. Naukovo-vydavnycha diialnist [Scientific and Publishing Activities]. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4712> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Tetiana Dubas,

Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Hosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: tdubas@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1690-8297>

Scientific and Publishing Activity of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: Fundamental Changes, Development of Directions (1991–2019)

The main tendencies of changes in scientific and publishing activity of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, formation of new structure of publishing activity, new directions, types and forms of scientific editions, technologies of preparation of editions, during years of independence of Ukraine. These changes were caused by development of democratic society and emergence of modern electronic publishing, which directly affected the implementation of new aspects of research, scientific information and the way libraries perform their information and analytical functions.

Emphasis is placed on the fact that the special feature peculiarity of scientific and publishing products of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine during the independence of Ukraine has been certain creativity as a mark of any scientific publication, species aspect, which was a consequence of the desire to provide scientific knowledge about the subject.

It is noted that in the conditions of development of electronic technologies at a high level the scientific and publishing activity of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, the quality of library publications has improved, the preparation and issue of electronic publications is being actively implemented. Collective and individual monographs, collections of documents and materials, collections of scientific works, bibliographic, reference, scientific and information editions, scientific and methodical editions, as well as journals: scientific and theoretical, practical, abstract, information and analytical ones are published annually on the publishing and printing base of NBUV. A wide genre-type palette of library publications is presented.

It is emphasized that the monographs published by the NBUV revealed theoretical and methodological studies conducted by the library scholars. The monographs by the library leading researchers, who headed these directions and laid the foundation for the defense of doctoral dissertations, are singled out. A significant number of monographs have been published on the results of the defense of candidate dissertations and represent various areas of research, which were undertaken under the library scientific topics. Publications of manuscript, book and documents which are the part of the cultural heritage and kept in the NBUV collections, are of significant amount. Attention is drawn to the characteristic feature, which is the joint participation of specialists from various academic institutions in the preparation of publications.

Keywords: V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, scientific and publishing activity, monographic editions of NBUV, serial editions, scientific and bibliographic indexes, scientific catalogs, professional collections of scientific works.